

**Prof.dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra Banja Luka i glavni i odgovorni urednik naučnih časopisa Defendologija i Sociološki diskurs**

## **KRIZA I SIROMAŠTVO UGROŽAVAJU REPUBLIKU SRPSKU I BiH**

***Siromaštvo i socijalna nepravda mogu ugroziti Republiku Srpsku i BiH isto kao i vojna prijetnja...***

Teorija kao skup ideja treba da objasni kako društvo i aspekti društva funkcionišu. Kao zamjena za teoriju modernizacije javila se teorija tranzicije koja u središtu svog interesovanja ima dva glavna problema: 1). objasniti kraj realnog socijalizma i 2). ukazati kojim putem će se dalje kretati zemlje, odnosno kakav će biti dalji razvoj čovječanstva. Objašnjenje pada realnog socijalizma predstavljalo je manji problem za ovu teoriju jer je tačno istaknuto da, on nije bio u stanju da napravi prelaz sa ekstenzivne na intenzivnu industrijalizaciju, odnosno razvoj ka višim formama društva u šta su vjerovala i teorije industrijskog društva i teorija postindustrijskog društva. Ova teorija je takođe naglasila da postojeće političke elite realnog socijalizma nisu bile sposobne i raspoložene za drugačiji koncept razvoja i da su blokirale sve potencijalne promjene koje su utirale put ka modernizaciji u čiju je mogućnost opet bila ubjeđena teorija modernizacije. Privatizacija, uvođenje tržišta, zasnivanje političkog pluralizma i parlamentarnog sistema, utemeljenje pravne države, zalaganje za ljudska prava itd. su procesi kojima su zakoračile u promjene zemlje realnog socijalizma. Ali kuda to vodi ostaje sasvim nejasno u teoriji tranzicije. Savremeno društvo je društvo u krizi, krizno društvo. Ta kriza je duboka i sveobuhvatna - strukturalna. Najvidljivija i najizraženija je ekonomska dimenzija te krize, sa milionima nezaposlenih, ugroženim životnim standardom i povećanom bijedom i siromaštvom. Međutim, kriza je zahvatila i sve druge oblasti društvenog života kao što su obrazovanje i kultura, porodicu i način življenja, ideologiju i sisteme vrijednosti. Centralnu dimenziju savremene društvene krize predstavlja politička kriza, koja se ispoljava kao kriza institucija vlasti, kriza demokratije i kriza opšte sigurnosti svih građana. U ovom trenutku ljudske istorije treba tražiti odgovor na fundamentalno etičko pitanje: kako bi trebalo da živimo?

U pogledu i osvrtu se približe govori o fenomenima krize, siromaštva (ekonomske nerazvijenosti). Zatim razlozima krize, siromaštva i nerazvijenosti Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, a potom se elaboriraju mjere koje bi morali preduzeti da bi se u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini transcendirali siromaštvo, ekonomska kriza i nezaposlenost. Posljedice globalne ekonomske krize su ukazale na to da Republika Srpska mora što prije da počne sa sprovođenjem strukturalnih reformi. Odgovor na promjenu okolnosti mora biti brz i jasan i praćen svakodnevno pomoću parametara, da bi se znalo ide li se u pravom smjeru. Ukoliko se nešto drastično ne učini, jako skupo ćemo platiti cijenu pogrešnih odluka u narednim godinama. "Ono što je počelo kao velika finansijska kriza, pa preraslo u veliku ekonomsku krizu, sada postaje velika kriza nezaposlenosti i, ako ne preduzmemo potrebne mjere, postoji opasnost od velike ljudske i socijalne krize, sa ogromnim političkim implikacijama. Opšta kriza i ekonomska stagnacija dovoljan su motiv za naučno istraživanje društvene krize i poslovnih procesa. Očito je da se u društvenom prostoru Republike Srpske i BiH već duže vrijeme događaju veoma značajni društveni procesi izrazito stihijske prirode, koji

nisu pod efikasnom kontrolom institucionalnih aranžmana, te kao takvi proizvode nepovoljne društvene učinke, kratkoročne i dugoročne prirode. Mnogo toga se zbiva u našem društvenom prostoru, prostoru RS i BiH, na stihijski način, mimo želja, namjera i planova sistema, te se proširuje područje nekontrolisanog. Zaoštavanje protivriječnosti još uvijek je daleko od krajnje tačke usijanja, ali je ipak u nekim sredinama, opštinama, preduzećima dobilo zabrinjavajuće razmjere. Kriza i siromaštvo u Republici Srpskoj i BiH više bi se mogla slikovito naznačiti kao situacija u kojoj se „ne može ni živjeti ni umrijeti“. Oni su rezultat napetosti (razlike potencijala) u sistemu između normativno - institucionalnog reda i stvarnih odnosno „prirodnih“ društvenih tokova koji teku izvan institucionalnih kanala. Stvarni tokovi nemaju institucionalni legitimitet, a to sprečava sistem da ostvari stabilno stanje, pa sistem pribjegava različitim mehanizmima, kao što **su institucionalna adaptacija, normativno - politička elaboracija i političke kampanje**. Kriza nije nešto što se pojavilo jučer - ona ima svoj istorijat, svoje zaplete i rasplete. Ona je neprestano prisutna u sistemu, jer sistem nije sposoban da se u svom razvitku sam bitno reorganizuje i transformiše. Sistem je konzervativan, te nastoji sačuvati svoj bitni identitet uz pomoć mehanizama institucionalne adaptacije, institucionalno - ideološke elaboracije i političkih kampanja.

U ekonomskom sistemu prisutan je proces privredne stagnacije koji uzrokuje čitav lanac socijalnih konsekvenci, prije svega padanje realnog standarda, što ugrožava motivaciju za rad, zatim nezaposlenost i jačanje konflikata u društvu. Ako se tome doda i činjenica da neke tradicionalne vrijednosti rapidno slabe kao što su npr. „građansko poštenje“, korektnost i lojalnost - ukratko, tradicionalni moral, situacija se dodatno komplikuje. Nedostaje pozitivan pristup nezadovoljstvu: da se ono iskoristi za rješavanje krize, kao potencijal za realizaciju obnove, izgradnje, zapošljavanja i slično.

Problem naučnog istraživanja u ovom pogledu i osvrtu je društvena kriza i poslovni procesi. Logično je postaviti pitanje ima li naš globalni sistem neke mehanizme pomoću kojih se može nositi sa krizom. Mislimo da takvi mehanizmi postoje, a između ostalih prioritetni su:

- Institucionalne adaptacije,
- Normativno - ideološke elaboracije i
- Društvene kampanje.

Umjesto institucionalnog prilagođavanja sada se do apsurdna primjenjuje metoda normativno - ideološke elaboracije i različite političke kampanje. Bitnu ulogu u oblikovanju budućnosti imaće, naravno, svjesna ljudska akcija. Ali svaka akcija ako želi biti uspješna, mora polaziti od objektivnih društvenih činjenica, mora nastojati promijeniti postojeće trendove. Bez takvog oslonca na objektivne činjenice društvene bi se akcije pretvorile u politički voluntarizam.

A voluntarizam ne stvara ljudsku istoriju, kao što je ne stvaraju ni same slijepe objektivne ekonomske i društvene snage. Evidentno je da se naše društvo nalazi u krizi, u vrlo složenoj situaciji, ali je mnogo važnije pitanje kakva je prognoza. Vjerovatnoće poželjnog društvenog razvoja ne definišu samo objektivni trendovi, već i ljudska akcija. Ja bih tu čak rekao da je ljudska (društvena) akcija odlučujući faktor. Ako se naša akcija uhvati u koštac sa objektivnim procesima i trendovima, u nastojanju da im promjeni smjer - a takve promjene u socijalnim procesima nisu nemoguće, te se mijenjaju na duži rok - tada je i prognoza vrlo dobra. Umjesto da nas objektivni procesi obeshrabre i razoružaju, njih treba shvatiti kao poziv na angažman i akciju. A objektivna analiza tih procesa važna je podloga za društvenu akciju. Društvena akcija, između ostalog, treba da bude usmjerena na preduzimanje niza mjera i aktivnosti kako

bi se umanjilo i prevazišlo siromaštvo u Republici Srpskoj i BiH. Neophodno je izraditi strategiju za smanjenje siromaštva u Republici Srpskoj i BiH. U cilju preduzimanja programa suzbijanja siromaštva, treba utvrditi najvažnije uzroke njegova nastajanja, te odrediti obrasce i obilježja siromaštva što se javlja u pojedinim područjima, ili u određenim socijalnim skupinama. Iako je na suzbijanju neimaštine potrebna sveobuhvatna aktivnost države i društva, pristup pojedinim područjima ili skupinama mora biti selektivan, jer se razlikuju uzroci, odrednice i obilježja njihova siromaštva. To naravno ne znači da ne postoje zajedničke karakteristike siromašnih lica, kao što su glad i loša prehrana, loša kvaliteta stanovanja, nepostojanje materijalne sigurnosti, bespomoćnost, narušen dignitet, društvena isključenost, grubost i nepažnja nadležnih tijela i ustanova, spolna i dobna nejednakost, itd. Materijalna neimaština vodi psihološkoj nesigurnosti, što opet stvara osjećaj bespomoćnosti i beznađa, a to može biti i gore od samog siromaštva. Nedovoljno efikasni pojedini organi i njihovi nosioci, raširena korupcija i kriminal i nemogućnosti utjecaja na odlučivanje o vlastitoj sudbini, dodatno narušavaju položaj siromašnih. U mnogim sredinama, osim siromaštva pojedinca, postoji i siromaštvo zajednice, koje podrazumjeva nepostojanje potrebne infrastrukture, npr. škola ili cesta, te nedostatak sigurnosti i društvene harmonije. Danas se predlaže nova racionalizacija osnovnih škola u Republici Srpskoj, čime bi se dokrajčilo srpsko selo kao svijeća koja dogorjeva, koje nas je održalo kroz dugotrajni društveno istorijski razvoj. Nedovoljno efikasni pojedini organi i njihovi nosioci, raširena korupcija i kriminal i nemogućnost utjecaja na odlučivanje o vlastitoj sudbini, dodatno narušavaju položaj siromašnih. U mnogim sredinama, osim siromaštva pojedinca, postoji i siromaštvo zajednice, koje podrazumjeva nepostojanje potrebne infrastrukture, npr. škola, asfaltnih puteva, vode za snabdjevanje, objekata za sport i razonodu, te nedostatak sigurnosti i društvene harmonije. Obično su najsiromašnije one zajednice koje žive daleko od cestovne mreže i drugih ključnih infrastrukturnih objekata. Te su skupine marginalizovane radi nepostojanja mogućnosti obrazovanja, udaljenosti od zdravstvenih ustanova, ograničene dostupnosti vladinim i nevladinim ustanovama, nemogućnosti prevoza vlastitih poljoprivrednih proizvoda na tržište većih gradova i slično. Uloga državne vlasti u prevazilaženju krize i ublažavanju siromaštva je velika i to kroz programe usmjerene prema siromašnima koji treba da poboljšaju njihov materijalni položaj, ali im sigurno ne omogućavaju trajan izlazak iz siromaštva. Treba ulagati tamo gdje ljudi žive i imaju namjeru da tamo ostanu i da se ne prazne sela. Baš se na siromašnima ponajviše slama sukob između formalnih (ustava, zakona i propisa) i neformalnih pravila u društvu (običaji, tradicija, navike), te radi toga pri oblikovanju i provođenju programa pomoći valja posvetiti pažnju i neformalnim odnosima.